

■■■ ITT VAGY VELÜNK, SZÍNÉSZKIRÁLY! ■

*Harminc éve, hogy tragikus körülmények között életét
vesztette Latinovits Zoltán*

„Meghalt a király, de él a Király, hódít és bőszt még emlékében is. Vajon mi az oka ennek?” Másfél évtizeddel ezelőtt Hegyi Béla ismert magyarországi publicista tette fel ezt a kérdést a Latinovits Zoltánról, avagy a Színészkirályról (ahogyan Nagy László nevezte) szóló hosszabb tanulmányában.

Harminc évvel ezelőtt, 1976. június 4-én lépett ki ebből a mi világunkból, Balatonszemesen érte a halál tragikus körülmények között. Az idén szeptember 9-én lenne hetvenöt éves. Emlékét azonban nem mosta el az idő. A magyar színjátszás egyik kétségkívül legkiemelkedőbb, legkarizmatikusabb egyéniségének emberi és művészi hitvallásáról, életének, pályájának döbbenetes, fájdalmas félbemaradottságáról még ma is írnak, beszélnek.

Érdekes megfigyelni, hogy amíg a halálát követő években, művésze ürügyén, a pro és kontra érvek nagyon is élesen feszültek egymásnak, addig a későbbiek folyamán, különösen az ellenfelei részéről, mérséklődött a megítélése. A Színészkirály ellenfeleit emlitem, mert bizony voltak, még hozzá nem is kevesen! Főleg azokról van/volt szó, akiknek megfelelt a színházakban uralkodó hivatalnokszemlélet, akik a színházat kizárólag önmaguk érvényesülése terepének tartották, akik mindennemű változástól, amelyet Latinovits sürgetett, eleve elzárkóztak.

Hegyi Béla az említett tanulmányában már igencsak érzékelteti a Latinovits iránti negatív viszonyulás módosulását. Így ír: „A hazugságot, a sértést, a rontást önmagában eleszi az idő. Az emberek pedig változtatják az arcukat: egykori ellenfelek meakulpáznak, tegnapi barátok bocsánatot kérnek, hogy oly keveset tudtak tenni érte, a hivatalnokok mossák kezeiket. Kiderül manapság, mennyi mentője, támogatója, féltője volt, legalább annyian vannak már, mint József Attilának – pár évvel, évtizeddel a halála után. Egyesek újabb üzletet remélnek emléke melengetéséből, mások jóvátételre szolgáló utólagos alkalmat. És akik nemrég nyilvánosan megkövezték, vagy titokban hordták máglyája alá a fát, most – saját meggyőződésükkel, indulatukkal ellentétes – véleményüket úgy ismételtetik, mint exorcista varázsszavakat, rokonszenvüket úgy bizonygatják, mint őszinte, töretlen rajongást a mások által meggyalázott szent teteme körül. Éppolyan agresszivitást engednek meg maguknak Latinovits mai ellenfeleivel és kritikusaival szemben, mint amilyent ők ellenfélként még életében a színész szemére vetettek.”

Latinovits Zoltán mérnöki diplomával, a műkedvelő színpadokon szerzett jártassággal, gyakorlattal került a színésztársadalom nagy családjába. Úgy érezte, álma beteljesült. Azonban már a kezdet kezdetén érzékelhető volt, hogy a többséghez való alkalmazkodás gondot jelent majd számára. Egyszerűen nem tudott beleilleszkedni abba a művészvilágba, amelyben az egymás iránti megbecsülés, tisztelet, a minőség kellő értékelése, elfogadása helyett az értékekkel szembeni közömbösség, a művészi ambíciókkal való visszaélés, az irigység, a gyűlölet fogadta.

Igen, Latinovits Zoltán nem találta helyét abban a nagy családban, nem tudta elfogadni annak megkövesedett „törvényeit”. Nem tudta, mert a Színészkirály más volt, különös volt, megalkuvásra képtelen.

Hegyi Béla igen érdekes, elgondolkodtató írásában meg is jegyzi: „Latinovits elidegenedik a világtól, mely előbb elidegenedik tőle. Sokat és sokszor bírál, viaskodik, de harcaihoz nem tud alkalmas csapatot, megbízható gárdát verbuválni maga köré. Jogos ütközései, panaszai és sürgetései színházi dolgokban, humanista eszményekért vívott csörtéi – éppen személyiségének ellentmondásaiból következőleg – személyeskedésbe torkollanak, ürügyet szolgáltatva arra, hogy renitensnek, kellemetlenkedő különcnek bélyegezzék, s követeléseit és kéréseit egytől egyig elutasítsák. A feltűzelt közvélemény előtt – nem kismértékben a sajtó jóvoltából – a sértettből sértett lesz, a fáklavyivóból ellenfél, a reformer gondolkodóból izgága demagóg válik.”

Talán az volt a baj, hogy Latinovitsot még életében nem a magyar színjátszás egyik nagy színészgyéniségeként fogadták el, hanem „megpróbálták elnézően kezelni, mint holmi patológias tüneteket, s ezzel elterelték a figyelmet az esztétikum területéről”.

Latinovits Zoltán színészi, rendezői, versmondó-előadóművészi pályája az elmondottak ellenére tartalmas és gazdag volt. A Színészkirály járta a maga útját, és kimagasló teljesítmények sorát produkálta filmen, előadóesten, a rádióban, a televízióban és természetesen Thalia templomában. Ez az út azonban lassan zsákutcába torkollott. Magára maradt. A test és a lélek már belefáradt a szüntelen küzdelembe. Koltai Tamás színikritikus ezt az állapotot így jellemezte: „A színházi lombik, amelybe Latinovits Zoltán belekényszerült, egyszerre volt nagyon szűk és nagyon tág. Zabolátlan energiái nem férhettek el ebben a lombikban. Szétrobbantani nem tudta, mint Madách falanszterében a Föld Szelleme a maga lombikját – neki nem volt hozzá »szellemi« hatalma!”

■■■

Latinovits Zoltán igazságait – mint azt még ma is sokan hangsúlyozzák – igazolja, újfogalmazza az idő, tévedéseit pedig kiszűri az emlékezet. Mi itt a déli végeken ugyancsak ismertük a Színészkirályt, hiszen nálunk is járt, nekünk is alkalmunk volt megismerni azt a másságot, amely egyéniségéből kisugárzott. Latinovits különös volt, szokatlan volt. A magyar színjátszás egyik legnagyobbika volt. Tisztelettel, őszinte megbecsüléssel hajolunk meg emléke előtt!

Hét Nap, 2006. május 31. 30.

■■■